85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ

Доц. д-р Людмил Найденов[1]

Резюме: *Ролята на междурегионалната конкуренция е самостоятелен и широко дискутиран проблем в теорията и практиката на фискалния федерализъм. Данъчната конкуренция между подцентралните нива на публичния сектор може да се разглежда като процес по прилагане на местна данъчна политика с цел привличане и задържане на облагаема база. В този смисъл, анализираната политика се осъществява чрез промяна на данъчните ставки и/или на данъчните преференции. По принцип тя се аргументира от необходимостта да се повиши приходната обезпеченост на юрисдикцията и да се подобри благосъстоянието на нейните жители. Обективно следва да се признае обаче, че сходен резултат може да се реализира и чрез прилагането на неданъчни механизми. Следователно обект на изследване в настоящата разработка е междурегионалната данъчна конкуренция, а предмет са потенциалните и реални негативи на процеса.*

Ключови думи: *междурегионална данъчна конкуренция, ефект на изтласкване, местни финанси, фискален федерализъм, централни данъци, местни данъци.*

JEL: H12, H61, H68

EXPEDIENCY **AND EFFECTS OF INTERREGIONAL TAX COMPETITION**

Assoc. Prof. Lyudmil Naydenov, PhD

Abstract: *The role of interregional competition is an independent and widely discussed issue in the theory and practice of fiscal federalism. Tax competition between the subcentral levels of the public sector can be viewed as a process of implementing local tax policy in order to attract and retain a tax base. In this sense, the analyzed policy is implemented by changing tax rates and/or tax preferences. In principle, it is justified by the need to increase the revenue security of the jurisdiction and to improve the welfare of its residents. However, it should be objectively acknowledged that a similar result can also be achieved by applying non-tax mechanisms. Therefore, the object of study in this paper is the interregional tax competition, and the subject of study is the potential and real negatives of this process.*

Keywords: *interregional tax competition, crowding-out effect, local finances, fiscal federalism, central taxes, local taxes*.

JEL: H12, H61, H68.

Въведение

Основните проблемни моменти, свързани с регионалната данъчна самостоятелност могат да се систематизират в три направления:

[1] lnaydenov@ue-varna.bg; Икономически университет - Варна

- Фактори на междурегионалната фискална конкуренция;
- Потенциални негативи поради ефект на изтласкване на централните от местните данъци;
- Потенциални негативи от междурегионална конкуренция.

1. Фактори на междурегионалната фискална конкуренция

В условията на глобализация, фискална децентрализация и свободно движение на работна сила, капитал и услуги, корпорациите лесно променят локацията на производството си, избирайки по-благоприятна (от гледна точка на данъчното бреме – ставки, облекчения, административни процедури, стабилност на нормативната уредба) държава или юрисдикция. Физическите лица, от своя страна, сравняват размера на заплатените данъци и такси с количеството и качеството на осигуряваните местни публични блага и избират да живеят на територията на държави и/или региони, които осигуряват по-тясна връзка между цитираните променливи. В рамките на подобна логика заключението, че данъчната конкуренция се отнася приоритетно до манипулация на данъчните ставки и/или данъчните преференции по повод облагането на доходите (и по рядко - потреблението), може да се определи като обосновано. Така местният избор относно прилагането на политика на конкуренция се поставя в зависимост от наличието/липсата на регионални данъчни правомощия[2].

С висока степен на увереност може да се твърде, че *местната данъчна автономия определя рамката, в която политиката за прилагане на конкуренция е възможна*. Едновременно с това следва да се отчитат и няколко обстоятелства, които усложняват анализа. От една страна, регионалните власти имат възможност да привлекат данъчна база и чрез съсредоточаване на усилия в посока подобрение на бизнессредата. Последното означава, че промените в данъчните размери и предоставяните преференции не са единственият инструмент на регионалната икономическа политика. От друга страна, тезата относно мобилността на облагаемата база не отчита факта, че релокацията на фирмената дейност и промяната на местоживеене са свързани с разходи. Размерът на тези разходи (преки, трансакционни и свързани с репутацията) може да бъде висок и да ограничава успеха на политиката на данъчна конкуренция. На трето място, реалистично е да се приеме, че мобилността на физическите лица не винаги се мотивира от чисто фискални фактори.

Географската и стопанска значимост на юрисдикциите има пряко отношение към избора на политики за повишаване благосъстоянието на резидентите. По правило, големите териториални единици са в по-ниска степен засегнати от мобилността на данъчната база и поради тази причина

[2] За подробен анализ на собствените приходи на общинските бюджети (в т.ч. данъчни) в нашата страна вж. Ненкова, Пр. (2021). Фискална децентрализация в България, София: Издателски комплекс УНСС.

те рядко прибягват до съкращаване на данъчните размери и/или разширяване обхвата на предоставяните облекчения (базовия инструментариум на данъчната конкуренция). Анализираните региони генерират конкурентни предимства чрез поддържане на по-високо ниво (едновременно в количествен и качествен аспект) на предлаганите публични блага, в т.ч. инфраструктура, образование, здравеопазване, административно управление. В този случай междурегионалната конкуренция се осъществява не чрез данъчни инструменти и изменения в приходната част на бюджета, а чрез ефективно изразходване на акумулираните ресурси. За малките юрисдикции задържането на капитал и доходи е жизненоважно и това е факторът, обуславящ тяхната склонност към прилагане на механизми за данъчна конкуренция.

Практиката показва, че свързаните географски или икономически региони по-често използват данъчна конкуренция като инструмент за привличане на облагаема база, в сравнение юрисдикциите, при които липсва посочената корелация. Обяснение на този факт може да се търси в три посоки. От една страна, локалната близост е благоприятна среда за опериране на трансгранични купувачи и следователно създава стимули за изменения в косвените данъци с цел тяхното привличане. На второ място, свързаните географски или икономически региони позволяват проявление на ефектите на т.н. сравнителна данъчна конкуренция.

Държавата (в лицето на централното правителство) чрез използваните от нейния политически апарат *механизми за фискални изравнявания и хармонизиране на данъчните основи* е важен фактор при избора относно прилагането на междурегионална данъчна конкуренция. Изравнителните субсидии, получавани от подцентралните нива на публичната власт, осигуряват относителна независимост на местния бюджет от собствените приходи. Така фискалните изравнявания понижават или напълно елиминират необходимостта от данъчна конкуренция и следователно се явяват алтернатива на подобен тип политика. Разбира се, централните субсидии, освен алтернатива на конкуренцията, често се явяват и алтернатива на местната ефективност. Политиката на централното правителство в областта на фискалната децентрализация и данъчната автономност оказва въздействие върху общинската конкуренция и в друг аспект. Практиката показва, че в държави със значителни вертикални фискални дисбаланси, местната приходна самостоятелност има за резултат широко използване на конкурентни схеми за привличане на данъчна база. Обяснението на този факт е просто – липсата на достатъчен обем собствени приходи (за покриване на разходни нужди, които надвишават постъпленията) принуждава регионите да търсят алтернативи за тяхното нарастване. Често в подобни условия данъчната конкуренция няма за резултат повишаване на ефективността или на дългосрочните собствени приходи, поради използване на нелоялни механизми.

2. Ефект на изтласкване на централните от местните данъци

Класически аргумент в полза на децентрализирана фискална система е предположението, че финансовата децентрализация и местната данъчна самостоятелност повишават готовността (или намаляват съпротивата) за плащане на данъци и това резултира в нарастване на общия обем постъпления както в местните, така и в централния бюджет. Подобна гледна точка почива на разбирането, че наличието на фискална еквивалентност е стимул за коректно поведение на данъкоплатците. Друга и вероятно по-реалистична причина за позитивна връзка между данъчната автономност и общите бюджетни постъпления е обстоятелството, че местните власти разполагат с по-адекватна информация и следователно обхващат по-пълноценно регионалната данъчна база. На практика обаче, разширяването на локалните данъчни правомощия може да има за резултат съкращаване на постъпленията на централното правителство. Подобен *ефект на изтласкване* е възможен при няколко сценария. Така например, при вече високо равнище на ставките, наложени от местните власти, гласоподавателите (данъкоплатци) биха настоявали за съкращаване размера на националните данъци или биха отказали подкрепа за нарастване размерите на централните налози. При равни други условия, това има за резултат субституция на централни с местни данъчни приходи. От друга страна, въвеждането на практика на споделени данъци (поради стремеж към налагане принципите на фискалната децентрализация и данъчната автономност) пряко рефлектира върху разполагаемата за централното правителство база и следователно (отново при равни други условия) намалява постъпленията в националния бюджет[3].

Категоричен отговор на въпроса относно нетния ефект от разширяване на данъчната автономност на регионите не може да се даде, но за практически цели трябва да се има предвид фактът, че гласоподавателите (данъкоплатците) са „много по-загрижени за общата данъчна тежест, отколкото за тежестта, наложена от всяко равнище на публичния сектор“ (Bahl and Cyan, 2010, p. 19). Имайки предвид този факт и отстоявайки балансирана позиция по въпроса за регионалната данъчна автономност, се налага виждането, че евентуалното наличие на изтласкващ ефект не е достатъчен аргумент за налагане практиката на централизирано облагане. *Няма логична и обоснована причина, поради която централното правителство да разполага с повече данъчни постъпления в сравнение с общините.* За пореден път трябва да се подчертае фактът, че финансирането следва функцията и следователно при широки разходни отговорности, регионите

[3] Относно възможностите и потенциалните ефекти от преотстъпването на данъка върху доходите на физическите лица в полза на българските общини вж.: Павлова-Бънова, М. (2021). Фискална позиция на общините в условията на децентрализация в публичния сектор – актуални проблеми и възможности за растеж, Алманах „Научни изследвания“, бр. 29, 2021, АИ „Ценов“, с. 369 – 405.

трябва да разполагат с широки данъчни правомощия (вкл. за сметка приходите на централната власт)[4].

3. Потенциални негативи от междурегионалната фискална конкуренция

Съществуват и други потенциални негативи от междурегионалната фискална конкуренция. Така например, *свободното движение на работна сила и капитал* може да се разглежда като стимул за разточителна политика, насочена към привличане и задържане на данъчна база. Потенциално вредните ефекти от мобилността на работната сила (свободното движение на фактора труд) се разглеждат детайлно от Х. Зин. Цитираният автор категорично отбелязва, че „ако правителството се намеси, където частните пазари са се провалили, навлизането на тези пазари чрез въвеждането на системи за конкуренция отново ще доведе до пазарен неуспех“ (Sinn, 1997, p. 248)[5]. Всъщност, хоризонталното съперничество между юрисдикциите често има за резултат намаление на количеството на произвежданите местни публични блага под равнището, което осигуряват конкурентните пазари. В специализираната литература подобен резултат се представя като следствие от т.н. „*състезание към дъното*“ – ефект, при който местните власти масово съкращават данъчните размери и поради липса на средства не осигуряват желаните от потребителите публични блага.

Негативните ефекти, обаче, не се изчерпват единствено с неадекватно задоволяване на местните предпочитания. Междурегионалната конкуренция може да мотивира провеждане на *политики, които застрашават благосъстоянието на съседни региони*[6] (например при преференциално

---

[4] В специализираната литература липсват достатъчно емпирични изследвания относно реалистичността на хипотезата за изтласкване на централните от местните данъчни приходи. Р. Бал и М. Сиан предлагат подобен модел и стигат до следните изводи: 1) не е възможно да се изведе общовалидно заключение относно ефекта на данъчната автономност върху мобилизацията на приходите в публичния сектор; 2) при ниски нива на местните данъчни приходи (под 8,63% или под 8,29% спрямо БВП) съществува пренебрежимо малка вероятност от изтласкващ ефект; 3) наличието на ефект на изтласкване и силата на реакция на централните приходи към нарастване на местните данъчни постъпления силно зависи от степента на прозрачност на данъчната система – при наличие на прозрачност и при значителна тежест на местните данъци (подобно на ситуацията в страните от Скандинавския полуостров) съществува силна вероятност от изтласкване. Вж. Bahl, R. and M. Cyan, 2010.

[5] В подкрепа на своето становище Зин анализира три модела на провал: 1) претоварване на пазара, което застрашава предлаганите обществени блага; 2) проблеми при разпределение на данъчното бреме, резултиращи в неблагоприятен подбор; 3) проблеми при регулация на фискалната конкуренция, които имат за последствие ниски стандарти за качество.

[6] Данъчната конкуренция, макар да повишава (поне в кратък период) благосъстоянието на жителите на дадена юрисдикция, най-вероятно намалява благосъстоянието на граждани в други региони, защото производствените ресурси са ограничени. Подоб-

облагане на резиденти) или да има за резултат неоптимални инвестиционни решения (например при предоставяне на възможности за избягване на централни регулации). В цитираните случаи „ползите за отделната местна единица могат да костват загуба на ефективност в национален мащаб“ (Musgrave, 1997, p. 70).

Въпросът относно влиянието на междурегионалната данъчна конкуренция в условията на рецесия и следователно – при наличие на принудителна безработица, е от особена важност.[7] При подобно състояние на икономическата конюнктура негативното влияние на хоризонталното съперничество намира израз в *нарушаване на алокативната ефективност и допълнително съкращаване на доходите от труд*. Така разходите по администрирането и изграждането на политики за данъчна конкуренция се оказват необосновани, а ефективността от тяхното прилагане се поставя под въпрос.

Обективният анализ на проблема следва да отчита и друго обстоятелство – *субектите на облагане не винаги реагират на измененията в данъчната политика с миграция*. Физическите и юридически лица могат да променят икономическото си поведение и да се приспособят към новата данъчна реалност, без да променят физическата си локация. При ограничена мобилност, регионалната политика въздейства върху избора между труд и свободно време и избора между спестявания и инвестиции. Последиците могат да бъдат както положителни, така и негативни. Пример за отрицателен ефект е възможността от възникване на двойно данъчно облагане за фирмите, развиващи дейност в повече от един регион. Наличието на широка данъчна автономия позволява на подцентралните органи на власт да определят независимо ставките и вида данъци. Подобни правомощия, обаче, повишават вероятността елементите, формиращи данъчна база да бъдат обект на облагане в две или повече юрисдикции.

Откроените негативи на междурегионалната данъчна конкуренция (реални и потенциални) логично предполагат два алтернативни варианта за решение:

- Фискална централизация;
- Налагане на единни стандарти в ключови за националната ефективност области.

Втората възможност има това преимущество, че *не засяга пряко местната автономия при решаване на въпроси от регионално естество*. От тези позиции възприемането на общи стандарти в ограничен брой об-

---

на теза не е нова. Същата се аргументира в: Wildasin, D. (1988). Nash Equilibria in Models of Fiscal Competition, Journal of Public Economics, Vol. 35, №2, p. 229-240; Wildasin, D. (1989). Interjurisdictional Capital Mobility: Fiscal Externality and a Corrective Subsidy, Journal of Urban Economics, Vol. 25, №2, p. 193-212.

[7] Вж. Huang, Y. (1992). Tax Competition with Involuntary Unemployment, Indiana University.

ласти (в т.ч. по отношение на регионалната данъчна политика) е оправдано[8]. Подобни стандарти следва да включват правила за изграждане на облагаемата база (на данъците върху доходите и потреблението, които са инструмент на политиката на регионална конкуренция). Едновременно с това е препоръчително да се изгради гъвкав инструментариум за наблюдение, координация и контрол на основните фискални функции на юрисдикциите с цел своевременно предотвратяване на нелоялни данъчни практики. От позициите на фискалната децентрализация и данъчната автономност и с цел реализация на потенциалните ползи от местното самоуправление не е препоръчително да се налагат ограничения върху ставките на типично местните данъци.

4. Заключение

Всичко посочено по-горе във връзка с целесъобразността и ефектите на регионалната данъчна конкуренция позволява да се изведат следните по-важни изводи и обобщения:

Първо, движещите сили на процеса към разширяване на местните данъчни правомощия и ползите от него не следва да се ограничават единствено до икономическата сфера. Политическите мотиви и последствия, намиращи израз в утвърждаване принципа на субсидиарно и отговорно към местните предпочитания управление, са не по-малко важни и не трябва да се подценяват. Разширяването на местните данъчни правомощия обаче, не е универсален подход за решаване на проблема относно ефективното функциониране на публичния сектор и/или проблемите с прозрачността на политическия процес. Нещо повече, регионалната автономност и данъчната конкуренция създават условия за задълбочаване на хоризонталните фискални дисбаланси и често затрудняват провеждането на единна регионална политика или национална политика на доходите.

Второ, успехът на политиката за предоставяне на данъчни правомощия на регионалните власти не е гарантиран. Отчитайки нейните безспорни преимущества и потенциални рискове, крайният ефект от разширяването на местните правомощия следва да се обвърже с начина на решаване на два конкретни въпроса. *Първият* от тях касае границите на местните решения в областта на данъчната политика. Тук по-специално трябва да се аргументират оптималните регионални правомощия по отношение налагането на данъци, дефинирането на базата за облагане, определянето на данъчната ставка и администрирането на постъпленията. *Вторият въпрос* е

[8] Изрично следва да се отбележи, че при определени обстоятелства спорът относно ефектите на данъчната конкуренция е безпредметен. Това заключение е валидно в случаите когато конкуренцията е затруднена - например при ограничения върху потребителската мобилност, при наличие на високи разходи за набавяне на информация относно политиката на съседните региони, при силно регулирани фискални системи и др.

свързан с избора на местни данъци. В тази посока е необходимо да се изведат критерии за отнасяне на даден налог към местните или националните източници на приходи и да се анализира възможността за използване на данъците върху собствеността, върху доходите и върху потреблението в качеството на местен приходоизточник.

Използвани източници

Захариев, А. (2017). *Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България.*

Найденов, Л. (2012). *Данъчна автономност на местните власти.* Варна: Стено.

Ненкова, Пр. (2021). *Фискална децентрализация в България.* София: Издателски комплекс УНСС.

Павлова-Бънова, М. (2021). Фискална позиция на общините в условията на децентрализация в публичния сектор – актуални проблеми и възможности за растеж, *Алманах „Научни изследвания“,* бр. 29, 2021, Свищов: АИ „Ценов“.

Bahl, R. and M. Cyan. (2010). *Tax Assignment: Does the Practice Match the Theory*, International Studies Working Papers 10-04, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, Atlanta.

Huang, Y. (1992). T*ax Competition with Involuntary Unemployment*, Indiana University.

Musgrave, R. (1997). *Devolution, Grants, and Fiscal Competition,* Journal of Economic Perspectives, Vol. 11, №4.

Prodanov, S. and L. Naydenov. 2020. (Theoretical, Qualitative and Quantitative Aspects of Municipal Fiscal Autonomy in Bulgaria). Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences - Economic Research Institute, 29, issue 2, p. 126-150.

Sinn, H. (1997). *The Selection Principle and Market Failure in Systems Competition*, Journal of Public Economics, Vol. 66, № 2, p. 247-274.

Wildasin, D. (1988). *Nash Equilibria in Models of Fiscal Competition*, Journal of Public Economics, Vol. 35, №2, p. 229-240.

Wildasin, D. (1989). *Interjurisdictional Capital Mobility: Fiscal Externality and a Corrective Subsidy,* Journal of Urban Economics, Vol. 25, №2, p. 193-212.